Sobór Watykański II i prawodawstwo posoborowe

Do Soboru Watykańskiego II instytucja misjonarza była prawnie zharmonizowana z duszpasterstwem zwyczajnym, ale faktycznie funkcjo-nowała jakby na uboczu zwyczajnych struktur duszpasterskich. Od Soboru zaczął się nowy okres jej rozwoju, o czym zadecydowały dwa czynniki: zmieniony charakter współczesnej migracji i zapoczątkowana przez tenże Sobór odnowo Kościoła.

Począwszy od lat sześćdziesiątych migracja stała się zjawiskiem powszechnym i wielowymiarowym. Rozwiązanie problemów, jakie ona ze sobą niesie, wymaga odtąd zaangażowania Kościoła i innych społeczności w oparciu o nowe zasady i formy działania[1].

Z drugiej strony Sobór stworzył ideowe warunki dla odnowy duszpasterstwa migracyjnego, a w tym także omawianej instytucji. Poniższe rozważania ukazują drogi i etapy ewolucji misjonarza migrantów w czasie Soboru i w prawodawstwie posoborowym czyli do czasu ukazania się Kodeksu Prawa Kanonicznego w 1983 r.

§1. SOBÓR WATYKAŃSKI II

Wyrazem pastoralnego charakteru Soboru była jego tematyka związana z duszpasterstwem i organizacja duszpasterstwa, a w tym także z funkcjonowaniem duszpasterstwa migrantów. To ostatnie zagadnienie znalazło swoje miejsce w przedsoborowych wnioskach, w treści schematów dokumentów soborowych i dyskusjach ojców Soboru, wreszcie w uchwałach Soboru.

1. Przedsoborowe wnioski

Niedługo po zapowiedzi zwołania Soboru[2] papież Jan XXIII w dniu 17 maja 1959 r. utworzył Komisję Przedprzygotowawczą, której zadaniem było opracowanie konkretnych sugestii w sprawie organizacji i tematyki przyszłego Soboru [3]. W wyniku konsultacji i sondażu opinii publicznej w Kościele Komisja zebrała i opracowała wnioski, stanowiące bogaty materiał do dalszych prac przygotowawczych do Soboru [4]

.

Liczne postulaty dotyczyły zjawiska migracji i migrantów. Podkre-ślano w nich potrzebę definitywnego określenia zasad i norm zabez-pieczających należytą opiekę duszpasterska nad tymi ludźmi[5]. Zdaniem jednych wnioskodawców zasady te należy przejąć z konstytucji "Exsul Familia" [6], a według innych wcześniejsze normy powinny być odnowione i dostosowane do zmienionych warunków [7]. Stanowisko reformatorskie zdobyło z czasem przewagę.

Kwestię duszpasterstwa migracyjnego radzono rozwiązać w ramach zwyczajnej i nadzwyczajnej organizacji duszpasterskiej. Ten pierwszy system uznano za podstawowy[8]. Postulowano dlatego podkreślić odpowiedzialność biskupa i proboszcza za opiekę duchowa nad migrantami
[9]
. Dla należytego uwzględnienia potrzeb odrębnych grup etnicznych domagano się tworzenia diecezji i parafii personalnych
[10]
.

Wielu wnioskodawców wskazało jednak, że zwyczajna organizacja duszpasterska wymaga w tym przypadku uzupełnienia poprzez system organizacji nadzwyczajnej, określonej w konstytucji "Exsul Familia"[11] . Ten drugi system uznano za wręcz niezbędny w miejscach, gdzie napływają świeży migranci [12].

Właśnie tam konieczne jest - podkreślano - ustanowienie misjonarza migrantów,[13] który - będąc tego samego pochodzenia i języka co migranci - zna psychikę i mentalność tych ludzi. Jego niezastąpiona rola ujawnia się zwłaszcza w dziedzinie spowiadania wiernych
[14]
.

Swą posługą misjonarz uzupełnia pracę miejscowych duszpasterzy[15]. Właściwą jemu placówką duszpasterską jest misja duszpasterska (missio cum cura animarum)
[16]
, choć może on kierować również innymi formami organizacji duszpasterskiej. W Jego posługiwaniu niezbędne jest unikanie przesadnego nacjonalizmu.
[17]

2. Schematy i dyskusje soborowe

Od 5 czerwca 1960 r., a więc od dnia ustanowienia komisji przygotowawczych, rozpoczęła się druga faza przygotowania Soboru[18]. Jedna z komisji - Komisja do Spraw Biskupów i Zarządu Diecezji - zajęła się między innymi studium zagadnień duszpasterstwa migrantów.

Owocem prac tej Komisji były liczne serie schematów czyli projektów dokumentów, dyskutowanych przed lub w czasie Soboru. Pierwotne schematy zawierały dosyć dużo treści na interesujący nas temat. Kolejne wersje zachowały jedynie najbardziej istotne postanowienia w tej dziedzinie, a szczegółowe propozycje odsyłano do Papieskiej Komisji do Spraw Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego lub do kompe-tentnych dykasterii Kurii Rzymskiej[19].

Kwestię misjonarza migrantów uwzględnił najpierw schemat dekretu "Praecipue de animarum cura quaestiones"[20], dyskutowany i przyjęty na posiedzeniu Komisji Centralnej (przygotowawczej) w dniach od 3-13 maja 1962 r. [21] W rozdziale De emigrantium cura podkreślał on znaczenie misjonarza, nazwanego tam "dobrowolnym wygnańcą". Powinien on być odpowiednio przygotowany w seminarium, między innymi w zakresie znajomości ustaw świeckich dotyczących migracji. Rekrutacją i doborem misjonarzy powinny zająć się wyspecjalizowane komisje konferencji biskupów w krajach emigracji i imigracji [22].

Według tego schematu ordynariusz miejsca ma powierzać misjo-narzowi duszpasterstwo w diecezji. Władza misjonarza ma być zwyczajną i powinna obejmować migrantów do drugiego stopnia linii prostej włącznie, czyli o jedno pokolenie dłużej, niż to przewidywała konst. "Exsul Familia". Misjonarzowi należałoby powierzyć między innymi parafię mieszaną czyli personalno-terytorialna[23].

Na polecenie Komisji Centralnej schemat ten gruntownie zmieniono i przeredagowano. W wyniku tych prac powstał Schema decreti "De cura animarum"[24]. Według niego biskupi krajów emigracji mają ułatwiać swym kapłanom wyjazd, na stałe lub na określony czas, do innego kraju w celu opieki duchowej nad migrantami
[25]
. Obowiązkiem zaś biskupów w krajach imigracji Jest udzielić misjonarzowi migrantów jurysdykcji personalnej, określonej również granicami terytorialnymi. W zależności od miejscowych warunków dla opieki nad migrantami można utworzyć: parafię personalną lub mieszaną, bądź przynajmniej misję duszpasterską
[26]
.

W roku następnym projekt ten, uprzednio gruntownie przepracowany, ukazał się jako soborowy Schema decreti "De cura animarum", apro-bowany w dniu 22 kwietnia 1963 r. przez papieża Jana XXIII[27]. W numerze 47 mówił on o potrzebie szczególnej troski o migrantów ze strony zwykłych duszpasterzy [28]. W następnym zaś określał on wyspecjalizowane formy opieki nad migrantami. Wskazał on przy tym na dwa podstawowe rozwiązania organizacyjne tej opieki: parafię personalną (system zwyczajny) i misjonarza migrantów (system nad-zwyczajny)
[29]
.

Do omawianego schematu dołączono sześć dodatków, z których ostatni: Appendix sexta "De pastorali cura peculiarium quorundam fidelium coetuum" określał zasady dla planowanego dyrektorium dusz-pasterstwa migrantów i innych kategorii ludzi wędrujqcych[30]. Według niego misjonarz migrantów ma wykonywać swa posługę w innej diecezji na stałe lub czasowo, pozostając tam pod władzą własnego biskupa i równocześnie pod władzą ordynariusza miejsca, gdzie pełni swój urząd.
31

Do tego drugiego należy obowiązek troski o utrzymanie misjonarza i o zapewnienie mu odpowiednich warunków do wykony-wania pracy apostolskiej
32

.

Według Appendix sexta misjonarz powinien otrzymać jurysdykcję personalno-terytorialną, wykonywana pod nadzorem miejscowego ordy-nariusza i we współpracy z miejscowymi duszpasterzami. Owa jurysdyk-cja ma więc być kumulowana z władzą miejscowych proboszczów[33].

Jako formy organizacji duszpasterstwa migrantów dokument fen uznawał: parafię personalną, parafię mieszaną i misję duszpasterską[34]. Według Appendix secunda, dołączonego również do schematu De cura animarum, forma tą mógł być również wikariat
35

.

Inną serię projektów, przygotowanych przez wspomnianą Komisję do Spraw Biskupów, stanowiły schematy dekretu "De episcopis ac de diocesium regimine".
Pierwszy z nich, opracowany w 1962 r.[36], przewidywał trzy rozważania organizacji

duszpasterstwa migrantów: parafię personalną, posługę wikariusza współpracownika i ustanowienie misjonarza migrantów [37]. Jak widać, eksponował on zwyczajne formy duszpasterstwa, a na dalszy plan przesunął urząd misjonarza migrantów.

Tę samą treść, nieznacznie tylko zmieniona w formie, powtarzał kolejny schemat dekretu "De episcopis ac de diocesium regimine", aprobowany 22 kwietnia 1963 r. przez papieża Jana XXIII, a nastę-pnie dyskutowany w czasie drugiej sesji Soboru (5-18 listopada 1963 r.)[38]. W trakcie dyskusji wywiązała się kontrowersja co do parafii personalnych dla migrantów: jedni byli za ich rozwojem, a inni za ich ograniczaniem [39].

Na tym tle zrodziła się kwestia rozwiązań alternatywnych w sto-sunku do parafii personalnych. Niektórzy Ojcowie Soboru opowiedzieli się wówczas za ustanawianiem specjalnego wikariusza parafialnego dla migrantów, a dopiero na drugim miejscu dostrzegali potrzebę mianowania misjonarza migrantów[40]. Całkiem odmienne stanowisko zajęli inni biskupi, którzy dowodzili, że duszpasterstwo poprzez wikariusza współ-pracownika jest niewystarczające i mało skuteczne. Duchowe potrzeby migrantów można zaspokoić - ich zdaniem - tylko poprzez tworzenie parafii personalnych lub ustanowienie misjonarza migrantów [41].

Dyskusja ta, toczona również poza aulą soborową, była wyrazem zmagania się dwóch tendencji, z których Jedna zmierzała do rozwiązania kwestii duszpasterstwa migrantów w ramach zwyczajnej organizacji duszpasterskiej, podczas gdy druga grupa starała się zapewnić w tej dziedzinie priorytet systemowi opieki nadzwyczajnej. W dalszej fazie obrad Sobór usiłował te tendencje pogodzić.

Na życzenie Ojców Soboru postanowiono połączyć dwa wyżej omówione schematy: "De episcopis" i "De cura animarum". W wyniku fuzji powstała kolejna seria schematów : "De pastorali episcoporum numere in Ecclesia". Pierwszy z nich - textus prior - został aprobowany 27 kwietnia 1964 r. przez papieża Pawła VI[42]. W omawianej sprawie polecał on najpierw biskupom otoczyć specjalną opieka migrantów, którzy z racji warunków życia są częściowo lub całkowicie pozbawieni zwyczajnej opieki duszpasterskiej proboszczów
[43]

. Następnie wskazał on na różne sposoby rozwiązania kwestii organizacji duszpasterstwa migrantów w diecezji: posługę kapłanów etnicznych, parafię personalną specjalnego wikariusza biskupiego. Zaznaczył on przy tym, że w tej dziedzinie można zastosować jeszcze inne rozwiązania pastoralne
[44]

.

Nowością tego schematu było ukazanie szerszego wachlarza różnorodnych form organizacji duszpasterskiej, przy równoczesnym wyeksponowaniu posługi kapłanów etnicznych jako pierwszego sposobu duszpasterstwa migrantów.

Po soborowej dyskusji w dniach od 18 do 23 września 1964 r. schemat ten został poddany dalszej rewizji i w tym samym roku ukazał się w nieco zmienionej edycji jako textus emendatus[45]

. Poza dodaniem ważnego postanowienia o zadaniach konferencji biskupów w dziedzinie duszpasterstwa migrantów nowy schemat powtarzał w omawianych sprawach treść poprzednika.

W przerwie między sesjami omawiany schemat uległ dalszym modyfikacjom i na IV sesji został przedstawiony Ojcom Soboru Jako textus recognitus[46]. W dniu 6 października 1965 r. przyjęto go jako soborowy Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele "Christus Dominus".

3. Uchwały soborowe

Wpływ Soboru Watykańskiego II na rozwój instytucji misjonarza migrantów jest zdecydowanie większy, niż wynikałoby to z relacjono-wanych dotąd soborowych prac i końcowych uchwał, odnoszących się bezpośrednio do tejże instytucji.

Doniosłym jest tu najpierw fakt, że Sobór zwrócił uwagę Kościoła na współczesne zjawisko migracji, które rodzi skomplikowane problemy w życiu migrantów i różnych społeczności[47]. Ustalił on również "podstawowe kryterium", określające obowiązek specjalnej troski (peculiaris sollicitudo) Kościoła o migrantów
[48]
. Jako źródło tego obowiązku wskazał on dwa lub - w wypadku niektórych wiernych - trzy tytuły.

Pierwszym jest ten, że migranci nie mogą - ze względu na warunki swego życia - dostatecznie korzystać ze zwykłej opieki duszpasterskiej proboszczów, bądź nawet są jej całkowicie pozbawieni[49].

Drugi tytuł wynika stąd, że migranci - podobnie jak wszyscy ludzie - mają prawo do zachowania i rozwoju własnego dziedzictwa kulturowego[50]. Kościół zaś, który jest powszechnym sakramentem zbawienia [51]. czuje się obowiązany do przekazywania wiary zgodnie z kulturą i tradycjami poszczególnego narodu czy grupy ludzkiej [52]. Dlatego również migranci mają prawo do duszpasterstwa etnicznego, uwzględniającego ich własny język, kulturę i mentalność
[53]
.

W przypadku migrantów, innego obrządku w grę wchodzi jeszcze trzeci tytuł, a mianowicie prawo wiernych do zachowania wszędzie własnego obrządku.